

Julian Warzecha

"David und Saulim Widerstreit :
Diachronie und Synchronie im
Wettstreit : Beiträge zur Auslegung
der ersten Samuelbuches", red. W.
Dietrich, Fribourg/Göttingen 2004 :
[recenzja]

Collectanea Theologica 77/1, 189-195

2007

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

z edytorów na temat związanych i zasadniczo neutralnych uwag towarzyszących poszczególnym aparatom, umieszczonych jak zwykle pod tekstem. Tu właśnie edytor wyraża swoje zdanie o tym, co owych kilka świadectw wnosi do historii danego tekstu, czasem wpisy te porównuje z aparatem poprzednich wydań BH, tu też swobodnie podaje przyczyny wyboru takiej czy innej lekcji – a zdarza się, że również swoje domniemanie co do wersji wcześniejszej, która mogła doprowadzić do zaistnienia świadectw wzajemnie sprzecznych. Wiele tego rodzaju subiektywnych opinii znalazło się w samym aparacie we wcześniejszych edycjach BH, natomiast w BHQ rzadko są one dołączane do aparatu, za to zupełnie słusznie zaprezentowane zostają w komentarzach osobistych edytora. Tym sposobem aparat krytyczny zawiera podstawowe dane, z których czytelnik może skorzystać, by wyrobić sobie własną ocenę wyboru fałszywych lub prawdziwych świadków tekstu, podczas gdy komentarz przedkłada obecne zdanie edytora, natomiast nie musi takim być w ramach przyszłego zastosowania BHQ. Dzięki temu komentarze można w przyszłości aktualizować, a nie będzie zachodziła konieczność tworzenia w tym celu całej nowej BH.

Edytorzy pierwszego *fascimile* BHQ podkreślają znaczenie tego wydania, ukazującego, jaką drogę przebyła krytyka tekstu w czasach współczesnych. Wraz z edytorami projektu Hebrew University Bible (HUB) uważają, że przed krytyką tekstu stoi zadanie wskazania autentycznych wariantów wśród zachowanych starożytnych i średniowiecznych świadectw tekstualnych, a jej celem jest określenie, na jakim etapie w starożytnej historii przekazu tekstu należałoby sytuować wybrany wariant, najbardziej wiarygodny pod względem krytycznym. W ostatecznym zamierzeniu krytyka tekstu ma proponować, jak można by go odczytywać w tłumaczeniu i jakie jest jego miejsce w krytycznej analizie. BHQ stara się sprostać temu zadaniu, jak również dostarcza środków pozwalających określić cel i ostateczny zamiar każdego z rozpatrywanych przypadków. To wydanie krytyczne tekstu Biblii Hebrajskiej otwiera szeroki wachlarz krytyki tekstu, który doznaje także oczyszczenia i staje się dostępny zarówno dla początkujących studentów, jak i dla uczonych.

Anna Kuśmirek, Warszawa

W. DIETRICH (red.), *David und Saul im Widerstreit. Diachronie und Synchronie im Wettstreit. Beiträge zur Auslegung des ersten Samuelbuches*, Orbis Biblicus et Orientalis 206, Fribourg/Göttingen 2004, ss. 312.

Publikacja ta jest plonem sympozjum, które odbyło się we wrześniu 2003 r. na uniwersytecie w Bernie (Szwajcaria). Uczestniczyło w nim 17 uczonych (w tym

dwie kobiety) z różnych krajów. Wszyscy oni zajmują się Księgami Samuela, a siedmiu z nich legitymuje się napisanym komentarzem do tych ksiąg.

Symposium i książka zostały pomyślane w ten sposób, by w każdym referacie uwzględnić dwie istotne sprawy: z jednej strony kwestię metodyczną, a więc stosunek egzegezy diachronicznej do synchronicznej, a z drugiej, zbadać sposób opowiadania stosowany głównie w 1 Sm. Skupiono się jednak na wybranych trzech blokach, które są szczególnie odpowiednie do zaplanowanych poszukiwań. Wszystkie one dotyczą złożonej relacji między Saulem i Dawidem. Są to: 1 Sm 17-19 (Początki Dawida u Saula), 1 Sm 24-26 (Konfrontacja między Dawidem i Saulem) i 1 Sm 28-2 Sm 1 (Dawid jako dziedzic Saula).

Nazwy wyróżnionych trzech bloków materiału stanowią zarazem tytuły trzech głównych części omawianej pozycji. Poprzedzają je dwa rozdziały dotyczące zagadnień metodycznych. Pierwszy z nich ma charakter bardziej ogólny (*Methodische Entwürfe*), a drugi, znacznie krótszy, poświęcony jest dwom kwestiom szczegółowym. Pierwszą z takich konkretnych kwestii podjął Holender Erik Eynikel (*The Place and Function of 1Sm 7,2-17 in the Corpus od 1Sm 1-7*). Zwykle traktuje się 1 Sm 7 jako wprowadzenie do rozdz. 8-12, które przedstawiają problem wprowadzenia monarchii. Nie przecząc takiej roli, autor wykazuje, że fragment ten daje rozwiązanie wielu kwestii podniesionych w 1 Sm 1-6 (słabość Helego i korupcja jego synów oraz zakłócona więź Izraela z Bogiem). Pewną odpowiedzią na te trudności jest postać Samuela, który jawi się tu zarazem jako mały i wielki sędzia, prowadzący lud według schematu znanego z Księgi Sędziów. Według autora, 1 Sm 7 jest kompozycją z czasów wygnania (Dtr 2), której autor przepracował starszy materiał.

Szwajcar Jürg Hutzli przedstawia drugą szczegółową kwestię, która nosi tytuł *Mögliche Retuschen am Davidbild in der masoretischen Fassung der Samuelbücher*. Wiadomo, że wersja hebrajska i grecka (LXX) czy 4QSam^a 1-2 Sm znacznie się różnią. Egzegeci w większości przyjmują, że LXX reprezentuje starszy tekst, zwłaszcza tam, gdzie jest krótsza, czy gdzie wyraźnie różni się od TM. W swojej analizie autor świadomie wybiera teksty, które dotyczą Dawida. Są one następujące: 1 Sm 17,38n.; 29,3; 30,8; 2 Sm 1,18. Z badań wynika, że skryba odpowiedzialny za te interwencje chciał podkreślić zalety Dawida jako wojownika i dowódcy, w szczególności jego siłę, brawurę oraz przymioty moralne.

Znaczną większą jest część pierwsza, składająca się z pięciu artykułów. Erhard Blum z Tybingi zamieścił tu tekst *Von Sinn und Nutzen der Kategorie „Synchronie“ in der Exegese*. Termin „synchronia” zaczerpnięty jest z nowoczesnej lingwistyki. Dość często bywa on w egzeziezie przeciwstawiany diachronii, którą się w takich przypadkach dyskwalifikuje i unika jako swoistego zła. Autor wykazuje przekonująco, że takie postępowanie jest szkodliwe dla egzegezy, bo ogranicza

i zubaża jej możliwości. Nie widać np. wyraźnej granicy między 1 i 2 Księgą Samuela, a początek 1 Krl nie jest zrozumiały bez dziejów Dawida. Badanie tekstu w zupełnym oderwaniu od historii i traktowanie jego ostatecznej wersji jako wielkości całkowicie autonomicznej jest iluzją, która prowadzi do zubożenia i subiektywizmu. Metoda historyczno-krytyczna stosuje procedury synchroniczne, a egzegeza synchroniczna może spłaszczyć tekst bez odpowiedzi na pytanie, skąd się on wziął. Dystansując się od tak skrajnego podejścia, autor akceptuje synchronię jako pojęcie relacyjne. Wtedy oznacza ono traktowanie tekstu jako całości, bez demonizowania jego ostatecznego charakteru. Taka postawa, którą można i trzeba stosować do różnych tekstów i ich stadiów i która *de facto* była stosowana w tradycyjnej egzegezie, nie jest, ściśle rzecz biorąc, metodą, lecz właśnie pewną słuszną tendencją, słusznym postulatem, które należy uwzględnić, ale nie można z nich tworzyć systemu.

Niesłuszną opozycję między synchronią i diachronią chce w swoim artykule (*Beyond Synchrony and Diachrony*) przewyciężyć Lyle Eslinger, z uniwersytetu Calgary w Kanadzie. Pozytywnej tendencji synchronicznej zarzuca on reakcyjność i agnostycyzm, który nie służy integralnej, spokojnej egzegezie. Jedno i drugie podejście ma wady, dlatego potrzebne jest ich współdziałanie. Posługując się pewnymi kategoriami z historii kultury i antropologii, autor stwierdza, że Biblia, będąca wielkim kodem naszej kultury, nie jest od niej czasowo tak odległa, jak się zwykle sądzi. W historii ludzkości są one niemal sąsiadami. Chcąc więc dogłębnie zrozumieć teksty biblijne, trzeba sięgać do dawniejszych wyobrażeń, zwłaszcza do mitów, które pomagają nam poznać ludzką naturę. Ten wcześniejszy punkt odniesienia uważa autor za ponadczasowe ramy (*Hyperchronic Framework*) dla obecnie badanych tekstów. Tezę tę ilustruje na przykładzie 1 Sm 8-12 i 24-26.

O możliwościach i potrzebie stosowania obu ujęć w egzegezie 1-2 Sm traktuje Thomas Naumann z uniwersytetu Siegen w RFN (*Zum Verhältnis von Synchronie und Diachronie in der Samuelexegese*). Te dwa pojęcia zostały przejęte ze współczesnej lingwistyki, ale w biblistyce nabrały specyficznych odcieni. Ujęcie diachroniczne interesuje się historycznym kontekstem i procesem powstania dzieła, podczas gdy egzegeza synchroniczna pomija te powiązania, skupiając się wyłącznie na aktualnym tekście. Przeciwwstawianie tych dwóch ujęć czy ich rozłączne stosowanie jest już współcześnie anachronizmem, gdyż pomija trzecią ważną instancję w procesie komunikacji, mianowicie czytelnika. Jest to komunikacja między czytelnikiem a tekstem o charakterze historycznym. Potrzeba więc narzędzi, które pozwolą odtworzyć ten jego aspekt i kontekst. Autor omawia najważniejsze prace o orientacji synchronicznej dotyczące 1-2 Sm, posługujące się zwłaszcza analizą narracyjną czy retoryczną (Ch. Conroy, R. Alter, D. M. Gunn, R. Polzin, J. P. Fokkelman). Widać w nich, choć w różnym stopniu, korzystanie z narzędzi

właściwych dla egzegezy diachronicznej. Analizy typu tradycyjnego czy zorientowane na odbiorcę potrzebują uprzedniego ujęcia synchronicznego, a obie postawy egzegetyczne mogą wzajemnie kontrolować obiektywność swych wyników.

Znany egzegeta z Australii i autor dobrego komentarza do 1-2 Sm, Antony F. Campbell SJ, podejmuje problem stosunku między osobą opowiadającą historię a synchronią (*Synchrony and the storyteller*). W niektórych tekstach narracyjnych można zauważyć cechy, które wskazują na ukryte w nich różne wersje lub opcje. Dawni autorzy wybrali jedną i rozwinęli ją. Współczesny badacz może i powinien wyodrębnić poszczególne wersje i sprawdzić je z osobna. Przy obszerniejszych kompozycjach należy, uważa ten egzegeta, mniej uwagi poświęcić sprawie autorstwa, a bardziej skupić się cechach tego tekstu.

Autorem ostatniego tekstu (*David and the Philistern*) z tej części jest profesor uniwersytetu Saskatchewan w Kanadzie. Stosuje on ujęcie marksistowskie i strukturalistyczno-dekonstrukcjonistyczne. Uważa, że tekstów dotyczących stosunku Dawida do Filistynów nie da się właściwie zbadać za pomocą narzędzi historyczno-literackich i lingwistycznych, lecz trzeba też uwzględnić kategorie socjologiczne. Teksty te mają, według tego autora, wyraźną funkcję ideologiczną. Chodzi w nich o odpowiedź na pytanie, czy Izrael ma być samodzielną monarchią czy kolonią obcej potęgi. Teksty te mają wydźwięk raczej antymonarchiczny.

Sześć artykułów odnosi się do bloku 1 Sm 17-19. Jest to najdłuższy rozdział tej książki (s. 117-223). Otwiera tę część tekst A. Graeme Aulda (*The Story of David and Goliath: A Case for Synchrony plus Diachrony*), który jest profesorem uniwersytetu w Edynburgu. Skupiając się na różnicach tekstowych między LXX z kodeksu watykańskiego i wersją TM, autor ten uważa, że ta ostatnia, czyli dłuższa, nie jest rezultatem połączenia dwóch źródeł, lecz rozwinęła się w sposób organiczny z krótszej. Różnice zaś wyniknęły z odmiennego kontekstu językowego i narracyjnego 1 Sm.

Krótkiemu tekstowi 1 Sm 17,55-58 poświęcony jest artykuł Johannesa Kleina, aktualnie pracującego w Rumunii (*Unbeabsichtigte Bedeutungen in den David-erzählungen. Am Beispiel von 1Sm 17,55-58*). Ujęcie diachroniczne zmierza do znalezienia intencji autora, zaś analiza synchroniczna do odkrycia intencji czy znaczenia tekstu. Co ciekawe, wyniki w tym przypadku nie pokrywają się. Aktualny tekst może mieć znaczenia, których autor nie zamierzył, a intencja autora nie zawsze jest widoczna w tekście. Te różnice nie są czymś złym lub zdrożnym, i nie należy ich usuwać. Świadczą one o dynamice procesu komunikacji.

Ina Willi-Plein, profesor z Hamburga, jedna z dwóch kobiet uczestniczących w sympozjum, pomieściła tu tekst *1Sm 18-19 und die Davidshausgeschichte*. Uczeni wyróżnili dotąd różne dzieła, które zostały włączone do Dtr. Od dość dawna mówi się o historii awansu Dawida, o historii następstwa po nim czy historii

dworskiej. Autorka stawia oryginalną tezę o istnieniu *Davidshausgeschichte*, która zaczyna się w 1 Sm 14,47a i biegnie aż do 1 Krl 2. Nie jest to jeszcze historia dynastyczna. W 18,1 słyszymy autora, który chciał wyjaśnić relację Dáwida do Jonatana i mógł zarazem być autorem opowiadań o pierwszym synu Saula oraz historii dworskiej, powstałej w Jerozolimie przed wygnaniem. Ta druga zaczęła w środowisku jerozolimskim pełnić funkcję dynastyczną.

Następny tytuł jest bardzo złożony: *Die Komplexität von ISam 18 und 19: Ein geschichtstheoretischer und ein literaturwissenschaftlicher Blick in die Werkstatt des Geschichte(n)-Machens im Allen Israel*. Jego autorem jest Stefan A. Nitsche z RFN. Zamiast o diachronii i synchronii woli on mówić o analizie historyczno-literackiej i literaturoznawczej. Wykorzystuje umiejętnie zdobycze współczesnych nauk (narratologia, filozofia hermeneutyczna, teoria kultury). Badany tu blok to część bardzo złożonej, ale przemyślanej kompozycji. Jej autor wykorzystał różne materiały i stosuje rozmaite środki, nie gardząc ironią i humorem. Choć wydaje się ona historią rodów, to w gruncie rzeczy jest historią polityczną o tym, dlaczego musi dojść do zmiany władcy i dynastii. Taką funkcję zaczęła ona pełnić po 722 r.

Peter M o m m e r z uniwersytetu w Bochum (RFN) jest autorem tekstu *David und Merab: Eine historische oder eine literarische Beziehung?* O ile Jonatanowi i Mikal, dzieciom Saula, poświęcono dotąd wiele uwagi, to starszej jego córce, Merab, bardzo mało. Autor chce wypełnić tę lukę. Jest to o tyle interesujące, że małżeństwo Dawida z Merab byłoby bardziej korzystne dla realizacji jego aspiracji królewskich. Ale do niego nigdy nie doszło. Z jakiego powodu? Wyjaśnia to właśnie ten krótki tekst 1 Sm 18,17-19.

Bernhard L e h n a r t, aktualnie pracujący w katolickim kształceniu dorosłych w Trewirze, zamieścił ostatni w tej części artykuł: *Saul unter den „Ekstatikern“ (ISam 19,18-24)*. Ta scena przypomina wcześniejszy epizod z życia Saula, przedstawiony w 10,5-6.10-12. Analiza wykazała, że autor badanego tekstu znał ten wcześniejszy fragment. Sporo miejsca B. Lehnart poświęca na studium profetyzmu, jaki wyłania się z tego tekstu. Jest on inny niż ten, jaki reprezentuje Samuel wobec Saula w 1 Sm 9-11; 13-15; 28. Różni się też od tego, co o organizacji grupy proroków dowiadujemy się z opowiadań o Elizeuszu. W tekście tym widać połączenie tradycji z królestwa północnego oraz tradycji o Dawidzie, co dokonano się po 722 r.

Dwa artykuły dotyczą części 1 Sm 24 i 26. Pierwszy z nich (*Diachrony and Synchrony: ISam 24 and 26*) jest autorstwa wspomnianego już A. F. C a m p b e l l a. Odnotowuje on uważnie podobieństwa i różnice między tymi dwoma tekstami, zastanawia się nad tym, co wynika z faktu, że według 1 Sm 26 Dawid znajduje się w obozie Saula. Opowiadający o tym zwolennik Saula mógł zakładać, że Dawid chciał zabić Saula, ale zupełnie innego zamierzył zwolennik Dawida. Ten chciał podkreślić lojalność Dawida względem Saula i niewinność przyszłego władcy.

Drugi tekst opracował W. Dietrich: *Die zweifache Verschönerung Sauls (ISam 24 und 26): Zur „diachronen Synchronisierung“ zweier Erzählungen*. Jest on redaktorem omawianej publikacji i pracuje na uniwersytecie w Oldenberg. Sekcję 1 Sm 24-26 uważa autor za złączenie skomponowany tryptyk, będący częścią dworskiego zbioru opowiadań o początkowym okresie monarchii. Dawno już zauważono, że części skrajne są tu paralelne. Szczególnie ważne są w nich dialogi, które zostały tak przepracowane, by ukazać Dawida w jak najlepszym świetle. Widać to z porównania aktualnego tekstu z jego wersją pierwotną, którą ten autor wyodrębnia.

Ostatnia część książki dotycząca sekcji 1 Sm 28-2 Sm 1 obejmuje trzy artykuły. Pierwszy z nich (*Geographie im Dienst der Literatur in 1 Sm 28,4*), którego autorem jest niedawno zmarły fiński egzegeta T. Veijola, podejmuje kwestię rozbieżności danych geograficznych, jakie występują między 1 Sm 28,4 i 29,1. Podejmowane dotąd próby nie są przekonujące. Autor twierdzi, że bardziej wiarygodne są dane w 1 Sm 29,1, a te wcześniejsze są trochę sztuczne i pochodzą z dawnego opowiadania, włączonego do obecnego kontekstu przez późniejszego redaktora.

Izraelski egzegeta S. Bar-Efrat jest autorem artykułu *The Death of King Saul: Suicide or Murder? Diachronic and Synchronic Interpretations of 1 Sam 31-2 Sam 1*. W wymienionej sekcji znajdują się dwie relacje o śmierci Saula: pierwsza z nich mówi o jego samobójstwie, a druga o śmierci zadanej mu na własne życzenie przez Amalekitę. Wyraźne rozbieżności między tymi dwiema relacjami rozwiązywano dotąd na dwa sposoby: albo są to teksty z różnych tradycji lub źródeł, albo druga relacja jest wymysłem Amalekity. Autor tego artykułu czyta te dwie wersje w sposób synchroniczny, który przypuszczalnie jest zamierzony przez redaktora. Otóż relacja w 1 Sm 31 jest zwięzła, obiektywna i reporterska. Druga natomiast jest bardziej szczegółowa, dramatyczna i zawiera dialog. Służy też innemu celowi. Pokazuje zachowanie Amalekity jako posłańca i reakcję Dawida na jego opowieść. Ta wersja zdejmuje z Dawida odpowiedzialność za śmierć Saula. Tak więc dwie różne wersje tego samego wydarzenia nie wykluczają się, lecz dopełniają.

Ostatni artykuł tej książki (*Wo nur ist Sauls Kopf geblieben? Überlegungen zu ISam 31*) jest dziełem R. Hunziker-Rodewald z Berna, która aktualnie przebywa na stypendium habilitacyjnym w Tybindze. W celu zrozumienia epizodu związanego z odcięciem głowy Saula, autorka porównuje relacje biblijne (1 Sm 31,9-10 i 1 Krn 10,8-10) z opowieściami i reliefami dotyczącymi dość podobnego potraktowania elamickiego króla Te'ummana przez zwycięskiego króla Asyrii, Assurbanipala. Przy wielu podobieństwach relacja 1 Sm 31,9-10 różni się od przekazów asyryjskich tym, że jest sporządzona z perspektywy pokonanego i w centrum uwagi stawia znieważone ciało Saula, podczas gdy relacja asyryjska skupia się na głowie Te'ummana jako na trofeum i przedstawia punkt widzenia zwycięzcy. Jest uderzające, że z tą ostatnią zgadza się relacja 1 Krn 10,8-10, która jednocześnie

służy pochwalę Dawida! Tak więc znów różniące się relacje o tym samym wydarzeniu nie są sprzeczne, lecz pełnią różne funkcje.

Po artykułach zamieszczono jeszcze opracowane wspólnie przez uczestników sympozjum podsumowanie, zawierające także otwarcie i przesłanie na przyszłość. Mimo odmiennych tradycji i doświadczeń poszczególnych uczonych są oni zgodni w tym, że należy skończyć z przeciwstawianiem egzegezy diachronicznej analizie synchronicznej, a traktować je jako świetnie uzupełniające się ujęcia tekstu.

Przedstawiana tu książka jest dziełem bardzo erudycyjnym, ale ogromnie pożytecznym i interesującym. Jest świetnym kompendium wiedzy o tym, jak twórczo wykorzystać i godzić potencjał dwóch sposobów uprawiania egzegezy. Czyta się ją dość łatwo, co jest zapewne związane z faktem, że zamieszczone tu teksty były przygotowane najpierw do wygłoszenia. Są one różnej długości, ale każdy z nich wart jest przeczytania. Do każdego też dołączono bibliografię i streszczenie, które przy artykułach w języku angielskim jest sformułowane po niemiecku, a tekstach niemieckojęzycznych po angielsku.

Julian Warzecha SAC, Warszawa

Waldemar RAKOCY, *Święty Łukasz wobec niewiary Izraela – krytyka i nadzieja*, Rozprawy i Studia Biblijne 24, Oficyna Wydawnicza „Vocatio”, Warszawa 2005, ss. 284.

Ks. dr hab. Waldemar R a k o c y CM (ur. 1960) jest kapłanem ze Zgromadzenia Księża Misjonarzy św. Wincentego à Paulo (Congregatio Missionis – CM). Przebieg dotychczasowej drogi naukowej świadczy o jego systematyczności i konsekwencji: 1985 – tytuł magistra teologii (Papieska Akademia Teologiczna w Krakowie), 1989 – stopień licencjata nauk biblijnych (Papieski Instytut Biblijny w Rzymie), 1991 – stopień doktora teologii (Papieski Uniwersytet Gregoriański w Rzymie), 2001 – stopień doktora habilitowanego (KUL). Od 1991 r. wykłada w Instytucie Teologicznym Księża Misjonarzy w Krakowie, natomiast od 1994 r. w Instytucie Nauk Biblijnych na Wydziale Teologii KUL. W latach 1995-2004 był zatrudniony jako adiunkt, zaś od 2004 r. pracuje na stanowisku profesora nadzwyczajnego na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II.

W uwieńczonych publikacjami pracy naukowej dominują dwa zasadnicze nurty. Pierwszy stanowią badania nad tzw. dwudziełem Łukasza, czyli trzecią Ewangelią kanoniczną i Dziejami Apostołskimi, poddawany gruntownej analizie hermeneutycznej, historycznej i teologicznej. Łączy się z tym ściśle nurt drugi, a mianowicie dociekania na temat chronologii życia i pism apostoła Paw-